

Nr. A84/012

22 februari 1984

ONGEREGELDHEDEN IN MAROKKO

In januari van dit jaar vonden verspreid over heel Marokko ernstige rellen plaats uit protest tegen de aangekondigde verhoging van de inschrijfgelden voor middelbare scholen en universiteiten en van de voedselprijzen. Het leger trad met zeer harde hand op tegen het volksoproer maar blijkbaar zonder veel succes. Uiteindelijk restte de Marokkaanse vorst, koning , niets anders dan door de knieën te gaan. Na deze capitulatie ebde het gewelddadige volksprotest snel weg.

Alhoewel algemeen wordt aangenomen dat de onlusten spontaan zijn ontstaan, zijn er aan de andere kant veel aanwijzingen dat opposanten dankbaar zijn gaan inspelen op de volkswoede. Interessant is dat in dit verband niet alleen wordt gesproken van activiteiten van links-radicalen, maar ook van op het Iran van ayatollah georiënteerde islamitische fundamentalisten. Zeker voor wat betreft dit laatste dringt een parallel met het broodoproer in Tunesië zich als vanzelf op.

In bijgaand rapport wordt aandacht geschonken aan de gebeurtenissen in Marokko omdat aangenomen moet worden dat politieke onrust in dat land doorwerkt in de grote Marokkaanse kolonie in West-Europa. Het ligt in de bedoeling om in enkele volgende rapporten nader aandacht te schenken aan de legale politieke partijen in Marokko en aan de illegale oppositie.

ONGEREGELDHEDEN IN MAROKKO

In de loop van januari kwamen er uit Marokko steeds meer berichten dat er in het begin van die maand ernstige ordeverstoringen hadden plaatsgevonden in de zuidelijke stad Marrakech en dat het enkele dagen later ook in noordelijke steden tot bloedige onlusten was gekomen. Rond 20 januari had het volksoproer zich over vrijwel het gehele land verspreid. Alleen in Casablanca, waar zich in juni 1981 zware ongeregelheden hadden afgespeeld, bleef het nu rustig. Dit was ongetwijfeld het gevolg van het feit dat in die stad op 16 januari een topconferentie van de 'Organisatie van Islamitische Landen' (OIC) zou worden geopend *), in verband waarmee daar een grote macht aan politieagenten en veiligheidstroepen was samengetrokken. Vrijwel algemeen wezen waarnemers erop dat de volkswoede een spontaan karakter droeg en dat niets erop wees dat het om een georganiseerde, voorbereide opstand ging. Hierbij werd vaak direct aangetekend dat radicale marxisten en islamitische fundamentalisten na het uitbreken van de rellen wel volop gebruik hebben gemaakt van de mogelijkheden om het verzet aan te wakkeren.

Aanleiding

Uit de schaarse berichten over de gebeurtenissen valt op te maken dat de rellen steeds begonnen met protest-demonstraties van studenten en middelbare scholieren tegen de verhoging van inschrijfgelden voor middelbare scholen en universiteiten. De bevolking sloot zich hier vervolgens bij aan door uiting te geven aan de woede die de op 17 december jl. aangekondigde verhoging van de voedselprijzen had opgeroepen.

In het noorden was men voorts hevig verontwaardigd zowel over de recente verscherping van de overheidsmaatregelen tegen de daar welig tierende smokkelpartijen als over de verhoging van de zgn. uitreisheffing **)

*) Voor alle duidelijkheid dient reeds nu te worden opgemerkt dat Iran deze bijeenkomst boycotte.

**) Marokkanen moeten bij het verlaten van hun vaderland iedere keer weer een bepaald bedrag aan belasting betalen.

die de geliefde uitstapjes naar de Spaanse enclaves Ceta en Melilla veel onaantrekkelijker maakten.

Dieperliggende oorzaken

Zoals zoveel Derde Wereld-landen is ook Marokko ernstig getroffen door de internationale recessie. De negatieve effecten hiervan op de nationale economie zijn nog versterkt door de geldverslindende strijd die het leger sinds 1975 voert tegen het 'Frente Polisario', de beweging die ijvert voor de bevrijding van de in dat jaar door Marokko geannexeerde Westelijke Sahara. - Terzijde zij opgemerkt dat alle legale en een aantal illegale oppositiepartijen de claim op de Sahara onderschrijven. -

De ontwikkeling van de staatsfinanciën heeft niet alleen de historische kloof tussen een kleine rijke en corrupte topklaag en de rest van de bevolking aanzienlijk verdiept, maar heeft bijvoorbeeld ook geleid tot het ontstaan van uitgestrekte krottenwijken rond de grote steden, waar een nog steeds groeiend proletariaat huist zonder enige hoop voor de toekomst. Voorts heeft met name de jeugdwerkloosheid grote vormen aangenomen, ook onder geschoolde jongeren.

De uitzichtloosheid van hun situatie maakt de armen en verarmenden niet alleen ontvankelijk voor de ideeën van links-radicalen, maar vooral voor de denkbeelden die worden uitgedragen door de islamitische fundamentalisten. Wijten de eersten de problemen vooral aan imperialistische uitzuigers en hun adepten, de laatsten wijzen nadrukkelijk op het verwaarlozen van islamitische normen en zeden door de cultureel volledig op het westen georiënteerde rijken.

Naar aangenomen moet worden was in het noorden de economische onvrede olie op het vuur van het onafhankelijkheidsstreven van de daar wonende Kabijlen. In 1958 had in dat gebied nog een grote volksopstand gewoed, die door het leger in bloed was gesmoord. De toenmalige kroonprins

had dat legeroptreden destijds geleid, waarop hij overigens in voorkomende gevallen nog altijd prat gaat.

*) Marokkanen moeten bij het verlaten van hun vaderland iedere keer weer een bepaald bedrag aan belasting betalen.

Regering capituleert

Alhoewel het leger ook begin van dit jaar weer met zeer harde en bloedige hand optrad en op grote schaal aanhoudingen verrichtte, werd in illegale pamfletten toch opgeroepen om op 23 januari een nationale staking te beginnen. Naar verluidt waren deze oproepen afkomstig van de beweging 'Ilal Aman' ('Voorwaarts'), een links-extremistische splinter-organisatie.

Op zondagavond 22 januari richtte de koning zich te elfder ure in een door radio en televisie uitgezonden rede tot zijn onderdanen. De voor de bevolking belangrijkste mededeling was dat de prijsmaatregelen niet doorgingen. Of de verhoging van de uitreisheffing en de intensivering van de smokkelbestrijding ook werden teruggedraaid is dezerzijds niet duidelijk. 's minachting voor het noorden doet evenwel het tegendeel vermoeden.

Het viel op dat de Marokkaanse vorst de aankondiging van zijn capitulatie niet vooraf deed gaan door een mededeling dat de openbare orde was hersteld. Dit trok te meer de aandacht omdat de Tunesische president

begin januari in een soortgelijke situatie juist had verklaard dat de verhoging van de broodprijs werd teruggedraaid omdat de rust was teruggekeerd. De vraag dringt zich daarom op of de Marokkaanse autoriteiten waren gaan inzien dat het leger niet bij machte zou blijken te zijn om de opstand de kop in te drukken en daarom waren gaan vrezen dat de stakingsoproep op grote schaal zou worden opgevolgd.

Hoe het ook zij, het is duidelijk dat 's toespraak een terugtocht van de regering inhield en derhalve de Marokkanen voor de toekomst geleerd moet hebben dat een breed volksprotest wel degelijk succes kan hebben.

-----'s rede

In zijn reeds gememoreerde toespraak tot de natie probeerde de Marokkaanse vorst vrij uitgebreid antwoord te geven op de vraag welke krachten achter het uitbreken van de rellen zouden hebben gezeten. Allereerst hield hij zijn gehoor voor dat de ongeregelheden waren begonnen door "misleide studenten en scholieren", bij wie zich vervolgens "op buit beluste smokkelaars en bandieten" en "werklozen" hadden aangesloten.

Volgens de monarch was het eigenlijke doel dat de aanstichters voor ogen stond het verhinderen van de islamitische topconferentie in Casablanca. Deze manipulators zouden volgens hem afkomstig zijn uit drie verschillende kampen, te weten :

- "marxisten-leninisten", die naar zijn zeggen wisten dat die topconferentie het huidige bewind in Afghanistan aan de kaak zou stellen.
- de "zionistische geheime dienst", die zou vrezen dat op die bijeenkomst een herintegratie van Egypte in de islamitische rijen zou plaatsvinden *);
- "khomeinisten", die verhaal zouden willen halen omdat de Marokkaanse regering direct na zijn machtsovername had geëxcommuniceerd, een besluit dat twee jaar geleden door de Marokkaanse ulema's, (mohammedaanse geestelijke leiders) was bevestigd.

Las vervolgens twee pamfletten voor, die volgens hem afkomstig waren uit Parijs en waren vervaardigd door de groepering 'Ilal Aman'. In het ene vlugschrift werd opgeroepen tot beëindiging van de Sahara-oorlog en tot een grondige herziening van de economische en politieke structuur in Marokko, terwijl in het andere de nationale armoede werd toegeschreven aan de plundering van de Marokkaanse rijkdommen door "de VS en andere vijanden". De betrokkenheid van "khomeinistische krachten" illustreerde de koning door een pamflet voor te lezen waarin de islamitische topconferentie "iedere representativiteit werd ontzegd", omdat zij in werkelijkheid niet meer zou zijn dan "een door de twee grote satans, de VS en de USSR, gemanipuleerde samenzwering". Dat de autoriteiten de situatie nog niet onder controle hadden, zou opgemaakt kunnen worden uit een ander deel van de koninklijke toespraak.

*) Het in Tel Aviv verschijnende blad 'Al Hamishmar' wist overigens op 25 januari te melden dat er in Marokkaanse kringen in Parijs geruchten circuleerden dat Jeruzalem vooraf door Rabat op de hoogte was gebracht dat deze beschuldiging zou worden geuit. Daarbij zou de verzekering zijn gegeven dat deze uitval enkel en alleen was ingegeven door cosmetische overwegingen en geen consequenties zou hebben voor de geheime Marokkaans-Israëliëse contacten.

Daarin werd namelijk een keihard optreden tegen iedere verstoring van de openbare orde en tegen verspreiding van valse berichten aangekondigd. Vervolgens waarschuwde ouders en jeugd dat hij opdracht had gegeven om bij het uiteenslaan van demonstraties en rellen kinderen en volwassenen gelijkelijk aan te pakken. Veelzeggend was het dat leraren en onderwijzers er met nadruk voor werden gewaarschuwd nog langer op te roepen tot stakingen en demonstraties. Tenslotte meende de vorst de bewoners van het noorden nog afzonderlijk te moeten aanspreken door deze "schurftige" onderdanen te herinneren aan zijn optreden in 1958 en te dreigen "hun koppen te zullen vermorzelen" *).

Opmerkelijk was het dat de koning op geen enkele wijze uithaalde naar de twee legale oppositiepartijen, de socialistische 'Unio Socialiste des Forces Populaires' (USFP) en de communistische 'Parti du Progrès et du Socialisme' (PPS). Dit viel te meer op omdat onder het lokale kader en de leden van deze partijen wel arrestaties zouden hebben plaatsgevonden.

Waarschijnlijk was de terughoudendheid van ten aanzien van de USFP ingegeven door het feit dat de partijtop de rellen officieel had veroordeeld. Van PPS-zijde kwam overigens voor zover bekend niet een dergelijke verklaring; dat het partijdagblad 'Al Bayane' enkele malen het slachtoffer was van preventieve censuur duidt zelfs eerder op het tegendeel. Zou het kunnen zijn dat de leiding van de PPS werd ontzien omdat de monarch de relaties van Marokko met het Oostblok niet wilde belasten? Of wilde hij de oppositie in verwarring brengen door leiding en leden van beide partijen tegen elkaar op te zetten?

Opvallend was het tenslotte dat, anders dan in vroeger jaren, het regiem in Lybië volledig buiten schot bleef. Sterker nog, eind januari bezocht een hoge Lybische delegatie Marokko om overleg te voeren over plannen voor bilaterale samenwerking op een groot aantal terreinen. Uiteindelijk werd afgesproken dat gemengde commissies de voornemens nader zullen gaan uitwerken. Overigens wordt algemeen aangenomen dat de contacten tussen Rabat en Tripoli niet berusten op wederzijdse sympathie van en , maar op hun beider wens te voorkomen dat Algerije in de Maghreb **)

*) De citaten in deze passage kwamen wel voor in de oorspronkelijke Arabische tekst van de rede, maar niet in de later door het Marokaanse persbureau verspreide Franse vertaling (Frankfurter Allgemeine Zeitung dd. 6-2-1984).

**) De Maghreb omvat Marokko, de Westelijke Sahara, Mauretanië, Algerije, Tunesië en Lybië.

de eerste viool zal gaan spelen.

Censuur

Vanaf het begin van de onrust hebben de autoriteiten de pers verboden te schrijven over de ongeregelheden, de arrestaties en de strafprocessen. Naleving van deze richtlijn door de Marokkaanse media werd verzekerd door de uitoefening van preventieve censuur. Merkwaardig was dat verschillende kranten wel redactionele commentaren mochten publiceren waarin werd geklaagd over de beperking van de persvrijheid en de overheid werd opgeroepen de bevolking opheldering te verschaffen. De officiële mededelingen bleven namelijk beperkt tot de rede van koning op 22 januari en een op 25 januari uitgegeven officiële verklaring, waarin werd gemeld dat er 29 doden en 114 gewonden waren gevallen *) en dat de aanstichters waren aangehouden en berecht zouden worden.

Buitenlandse correspondenten die zich in het land bevonden werden "met het oog op hun veiligheid" door de autoriteiten geconcentreerd in Casablanca danwel overgebracht naar de Spaanse enclaves Ceta en Melilla, terwijl journalisten die zich niet aan de richtlijnen hielden werden uitgewezen. Toch bleef de internationale pers over de ontwikkelingen schrijven, met name op basis van mededelingen van waarnemers in Ceta en Melilla, van verklaringen uit oppositionele kringen in het buitenland **) en van uitspraken van anonieme bronnen in Casablanca. Dit leidde ertoe dat de regeringsgezinde pers eind januari de Spaanse nieuwsvoorziening over de rellen begon aan te vallen.

Hoe hoog de regering de buitenlandse berichtgeving opnam bleek duidelijk uit de toespraak die de directeur-generaal van het Marokkaanse persbureau MAP op 28 januari in Djakarta hield tijdens de daar bijegekomen 'Conferentie van Ministers van Informatie van de Niet-Gebonden Landen' (COMINAC). Op niet mis te verstane wijze veroordeelde hij "de opzettelijk vijandige houding die bepaalde media - in het bijzonder in Spanje en Frankrijk - aannamen tijdens de ongeregelheden". Vervolgens

*) In oppositionele kringen wordt algemeen gezegd dat er honderden doden zouden zijn gevallen.

**) Deze verklaringen werden vooral in Parijs uitgegeven, enerzijds door 'Ilal Aman' en anderzijds door de 'Association des Marocains en France' en de 'Association des Travailleurs Marocains en France'.

verweet hij de betreffende persorganen in ronde woorden "een eigen opvatting over objectiviteit en betrouwbaarheid" te hebben.

Islamitische fundamentalisten

Zeker de laatste jaren krijgen de - door Koning als "khameinisten" aangeduide - islamitische fundamentalisten in Marokko steeds meer aanhang, vooral in de krottenwijken en onder jongeren. Volgens anonieme zegslieden uit regeringskringen zouden in de weken voorafgaande aan de rellen vanuit deze hoek opruiende pamfletten zijn verspreid. Deze vlugschriften keerden zich tegen de koning en zijn als corrupt aangemerkte bewind, tegen de verwesterde élite en tegen het zedenverval. Opgemerkt is dat in deze geschriften begrippen zouden voorkomen die in de nadagen van het Shah-bewind in Teheran werden gebruikt *).

In juni 1980 werd voor het eerst melding gemaakt van een gewapend treffen tussen de Marokkaanse politie en islamitische fundamentalisten, en wel in Fez. Begin 1981 vonden er felle botsingen plaats tussen linkse en mohammedaanse traditionalistische studenten : tientallen vechtersbazen werden gearresteerd, terwijl enkele faculteiten werden gesloten. Dezerzijds bestaat de indruk dat de linkse oppositie nog steeds afwijzend staat tegenover elke samenwerking met de fundamentalisten en er veeleer op uit is de betekenis van deze stroming te minimaliseren. Ongetwijfeld ziet men de gang van zaken in Iran na de islamitische revolutie als een teken aan de wand.

Een van de leiders van de fundamentalistische moslems is Sedert 1975 geeft hij het tijdschrift 'Al Jamaa' uit. Eind vorig jaar begon hij zelfs met de publicatie van een dagblad, 'As-Sabh'. Na de verschijning van het eerste nummer werd de krant evenwel verboden en werd zelfs gearresteerd op de beschuldiging dat hij de openbare orde in gevaar had gebracht. De autoriteiten bleken zich te hebben gestoord aan een passage in een redactioneel commentaar waarin werd gesteld dat "de zon spoedig zal opgaan boven Marokko". Naar verluidt zag men hierin een aankondiging

*) Vgl. 'Le Monde'(dd. 24-1-1984).

van een beoogde revolutie met een fundamentalistisch karakter. Het proces tegen begon op 13 februari j.l.. Bij het begin van de zitting werden tientallen volgelingen van de verdachte binnen en buiten de rechtszaal gearresteerd : een dag later werden zij evenwel al weer vrijgelaten *).

Stemmen uit Teheran

De Iraanse leiders reageerden verheugd op de berichten over de onrust in Marokko. Naast alle politieke geschilpunten tussen de ayatollahs en koning was de gastvrijheid die de laatste de Shah na zijn aftocht uit Iran begin 1979 bood ongetwijfeld ook debet aan de vreugde in Teheran. In een eerste reactie **) noemde de Iraanse premier de ongeregelde heden een uiting van volksprotest tegen de bijeenkomst van de islamitische topconferentie in Casablanca, terwijl de Iraanse radio tevreden concludeerde dat de islamitische revolutie de Maghreb nu overspoelt ***). Later zei de eerste minister****) dat "de huidige situatie in Marokko ons doet denken aan de laatste dagen van het schandelijke regiem". Hij voegde daaraan nog toe dat "de reactionaire heersers in verschillende islamitische staten blijkbaar nog steeds niet inzien dat de moslems de dominantie van het westen en de westerse cultuur beu zijn". Dat evenwel vol goede moed was bleek toen hij vervolgens zelfgenoegzaam aankondigde dat de houding van de door hem bedoelde potentaten wel zou veranderen" als de strop van de revolutie rond hun nek zal zijn gebonden". In een perscommentaar *****) werd de uitspraak van inzake de overeenkomst met de nadagen van de Shah overgenomen met de toevoeging dat "de historie een keer begint te nemen ten gunste van het onderdrukte volk van Marokko". De ongeregelde heden werden vervolgens gekwalificeerd als "de eerste harde slag in het gelaat van de koning na afloop van de topconferentie. Ook deze commentator bleek niet te twijfelen inzake de verdere gang van zaken, getuige zijn opmerking dat "de toekomst zal uitwijzen dat er nog geen einde is gekomen aan de problemen van de Marokkaanse heerser".

*) Vgl. 'Le Monde' (dd. 24-1-1984, 15-2-1984 en 18-2-1984).

**) IRNA dd. 22-1-1984

***) Radio Teheran dd. 24-1-1984.

****) Radio Teheran dd. 25-1-1984.

*****) 'Keyhan International' dd. 26-1-1984 (geciteerd via 'Le Monde' dd. 28-1-1984).

Alhoewel het duidelijk is dat door de Iraanse revolutie geïnspireerde islamitische fundamentalisten een rol hebben gespeeld bij de gebeurtenissen in Marokko, staat het nog allerminst vast dat zij gehandeld hebben op daadwerkelijke instigatie van Teheran. Het feit, dat de Iraanse pers reeds enkele malen geschreven heeft over plannen om de Maghreb te destabiliseren *), biedt evenwel op z'n minst enig voedsel aan gedachten in deze richting. Zo zou 'Jomhuriye Eslami', de krant van de Islamitische Republikeinse Partij, die in Iran aan de macht is, medio 1983 hebben gecommentarieerd dat "de Iraanse interventie in de Maghreb zeker relatief gezien gemakkelijk is uit te voeren en vruchtbaar zal blijken te zijn". Opmerkelijk is nog dat in deze persartikelen expliciet zou zijn geweest op de mogelijkheid om dit soort voornemens te verwezenlijken met gebruikmaking van in Frankrijk verblijvende Noordafrikaanse gastarbeiders **).

Tenslotte

De betekenis van de ongeregelheden in Marokko voor de Nederlandse situatie wordt treffend aangegeven in een artikel in 'de Waarheid', waar valt te lezen : "Het bankroet van de politiek van _____ is door de economische wereldrecessie ook niet meer te maskeren Er is echter een zelfbewustzijn ontstaan dat roept : genoeg ! Men laat zich niet meer willoos naar de slachtbank van de honger leiden. En dat is iets wat zijn invloed op de politieke verhoudingen onder de Marokkanen in ons land op den duur niet zal missen" ***

*) Aldus ('Le Monde' dd. 28-1-1984).

**) In de internationale pers duiken periodiek geruchten op dat in de Iraanse heilige stad Qom, de woonplaats van _____, een opleidingsinstituut zou zijn gevestigd waar recruten uit onder meer Marokko niet alleen religieus geïndoctrineerd zouden worden, maar ook instructie zouden krijgen in guerilla-technieken en taktieken (vgl. bijv. _____ in de 'Miami Herald Tribune' dd. 17-10-1983). Aangezien in ieder geval van de laatste passage dezerzijds nimmer een bevestiging is ontvangen wordt de juistheid daarvan vooralsnog in twijfel getrokken.

***) Aldus "een medewerker" in 'de Waarheid' dd. 27-1-1984.